

Sztereookémia, királis molekulák:

(királis Univerzum, tükörképi Világ, 4D-Universum?)

memo: a földi élet királis elemek sokasága!

Tény hogy a Földön létrejött a királis szelekció:

pl. az L-aminosavak vannak túlnyomó többségben.

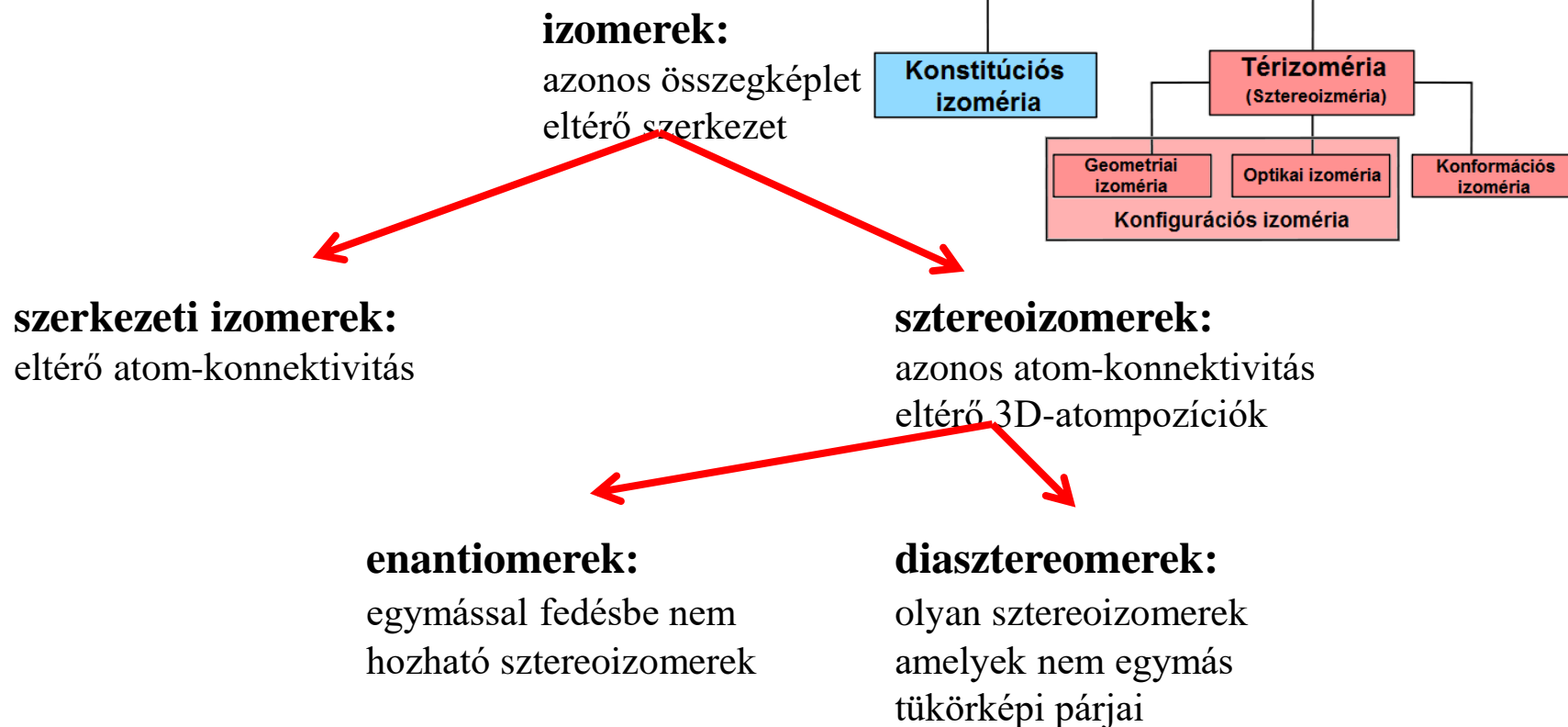
- Az **enantiomer szelekció**, módját idejét és okát csak találgatjuk.

- A Murchison meteoritban (1970) egy sor nem földi eredetű aminosavat azonosítottak, és ezek között négy esetén mindössze 7-9% -al több csak az L- mint a D forma. (Talán a pörgő neutron csillagok által kibocsájtott elektromágneses sugárzás indukálja a kiralitást a csillagközi térben?)

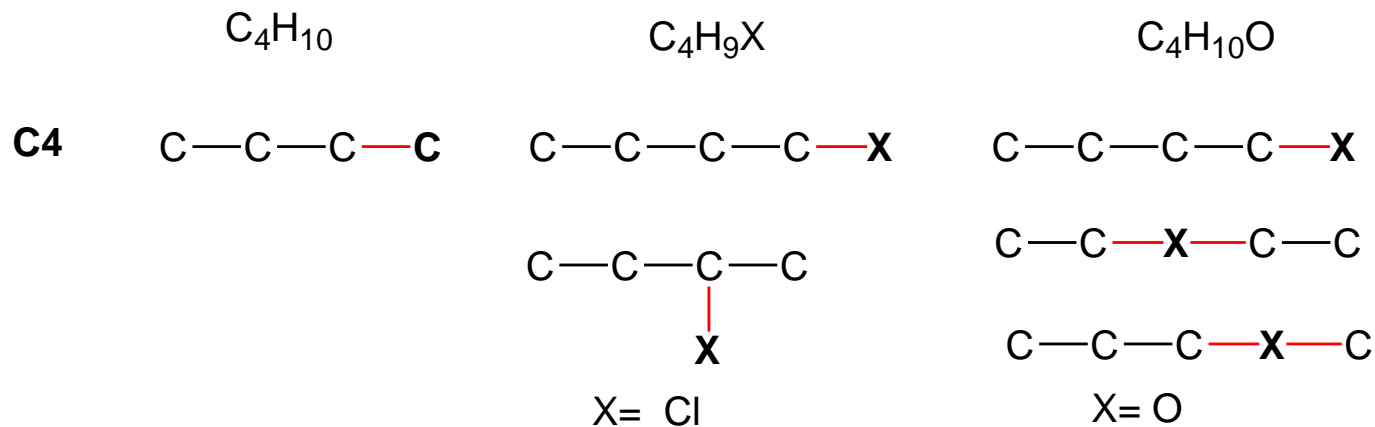
Izomerek felosztása

Copyright 1986 Anglo-Australian Observatory, photography by David Malin.

szerkezeti izomerek: (eltérő atom-konnektivitás) pl.: $\text{EtOH} \leftrightarrow \text{Me-O-Me}$

sztereoizomerek

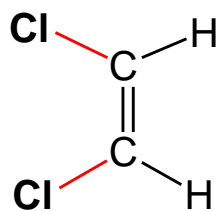
azonos atom-konnektivitás:

ugyanannyi

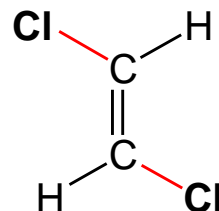
C-Cl, C-H, C=C

kötés

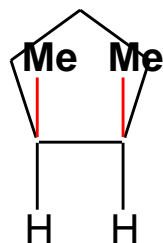
de eltérő 3D-atompozíciók

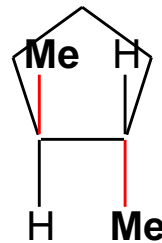
cisz-1,2-diklóretén

transz-1,2-diklóretén

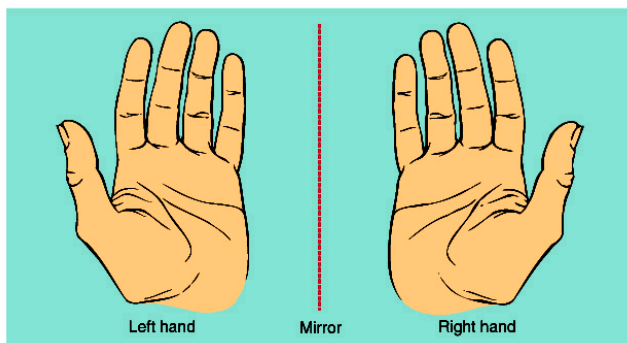
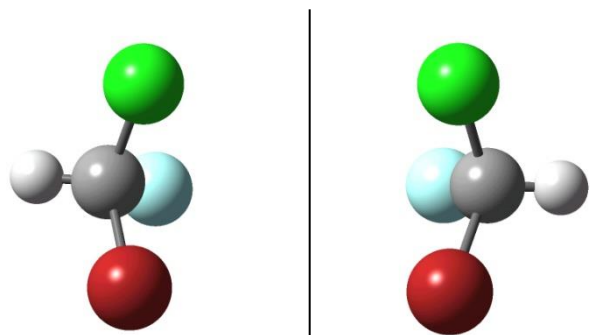

cisz-1,2-dimetilciklopentán

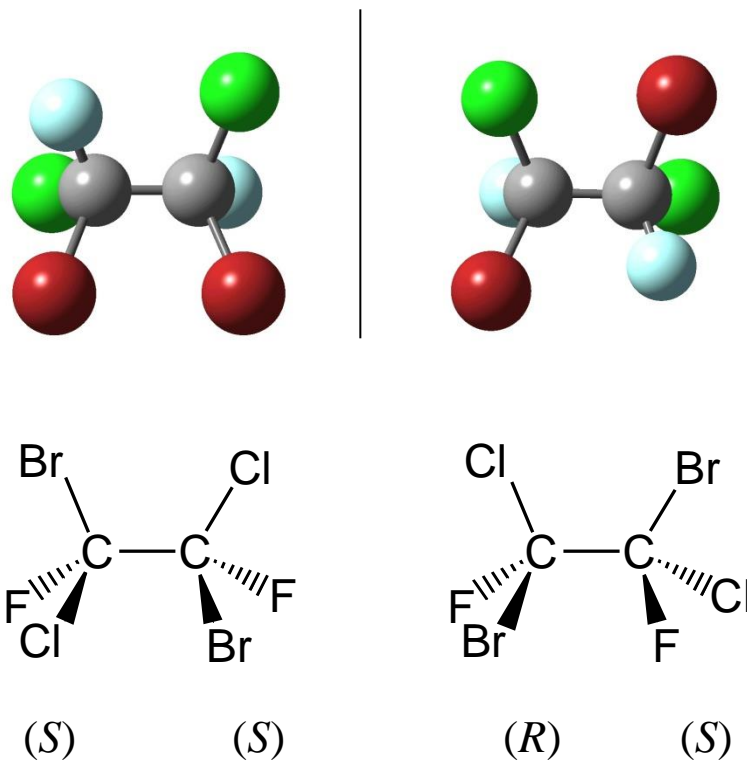

transz-1,2-dimetilciklopentán

enantiomerek: egymással fedésbe nem hozható sztereoisomerek

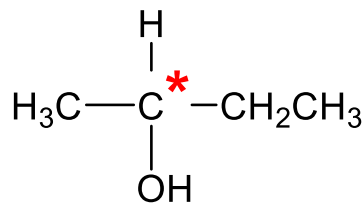

diasztereomerek: olyan sztereoisomerek amelyek egymásnak nem tükörképi párjai

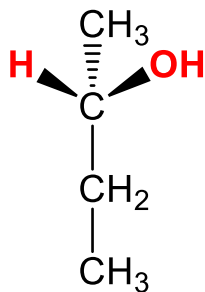
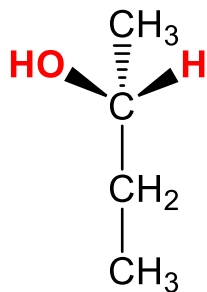
kérdés: királis-e a bután-2-ol?

válasz:

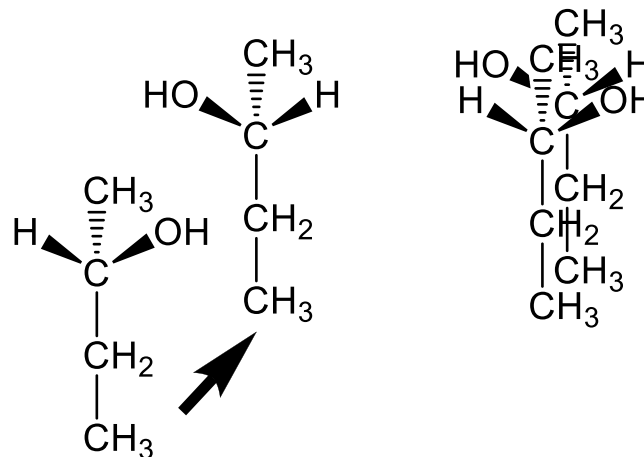

A csillaggal jelölt C-atom körül 4 különböző szubsztituens található. Ez a szénatom **sztereocentrum** (aszimmetriás szénatom).

a két enantiomer pár **nem hozható fedésbe**

bután-2-ol
két enantiomerje

megjegyzés:

az enantiomerpárok **mindig felrajzolhatók**, ha van **egy sp^3 -as** szénatom **négy egymástól különböző szubsztituenssel**.

módszer:

ha a királis sp^3 -as szénatom szubsztituensei közül bármely kettőt felcseréljünk, **akkor** az enantiomer térszerkezetet kapjuk meg:

pl. bután-2-ol 2-es szénatomján a -H-t és az -OH-t felcseréljük.

tulajdonságai:

- enantiomerek spontán **nem alakulnak** egymásba

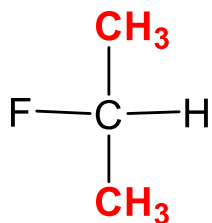
- az enantiomerek (híg rendszerének) minden fizikai és kémiai tulajdonsága **azonos**, kivéve ha királis anyaggal vagy behatással (pl. fénnel) kerülnek kölcsönhatásba.

kérdés: mikor **akirális** egy molekula?

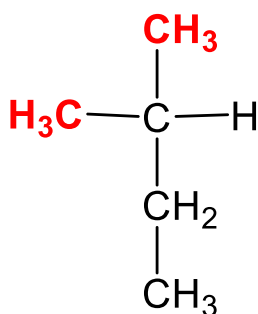
válasz: 1) ha minden sp^3 -as szénatomjához **legalább két egyforma** szubsztituens kapcsolódik.

2) ha van a molekulában egy „belső” tükörsík

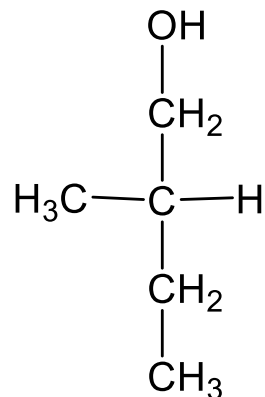
kérdés: mely molekulák királisak az alábbiak közül?

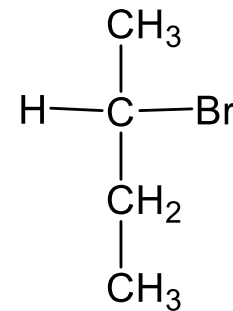
2-fluorpropán
(**akirális**)

2-metilbután
(**akirális**)

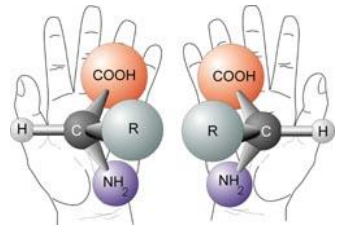
2-metilbután-1-ol
(királis)

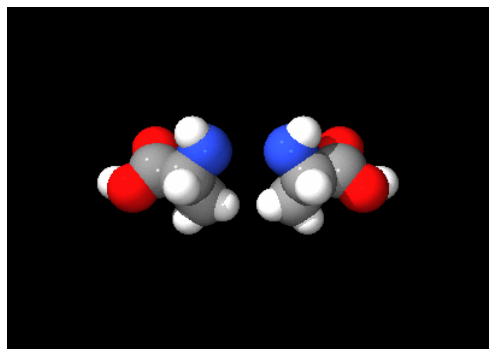
2-brómbután
(királis)

kérdés: mi minden királis?

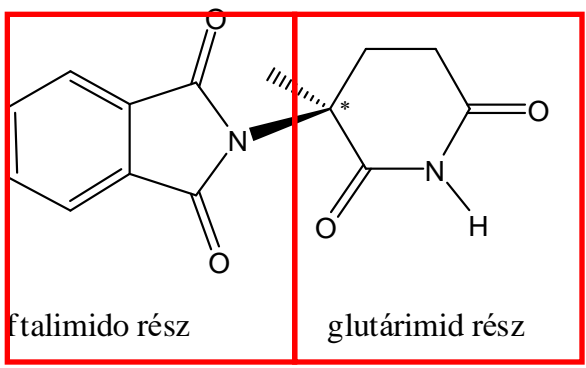
- válasz:**
- az emberi **test** királis,
  - az emberek többsége jobbkezes,
  - a **csigaházak** menete királis,
  - egy sor **futónövény** királisan nő,
  - a legtöbb **biológiailag fontos molekula** királis, de csak az egyik királis

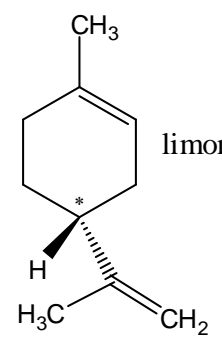
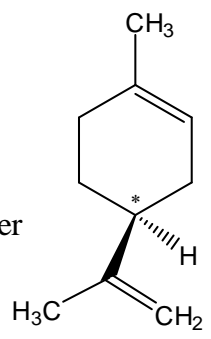
- forma a természetes,
- a 21 természetes aminosavból 20 királis,
- a szénhidrátok többsége királis,
- a természetes DNS A és B formái királisak (jobbkezes)

memo: egy királis ligandum királis receptoron fejt ki hatást (a kéz és a kesztyű kapcsolata)
 pl. limonén: **az egyik** enantiomer narancs vagy citrom illatú
a másik enantiomer fenyőtohoz illatú (Bruckner II/2 1295)

thalidomid (contergan) egyik enantiomer teratogén kísérleteznek ma is vele mint AIDS, agydaganat stb. elleni szer

limonén enantiomejei

A sztereokémia rövid története:

- **Hermann Kolbe** (1877 Lipcsei Egyetem); tetraéderezes ligandumtér csirái
- **Jacobus Henricus van't Hoff** (holland) és **Le Bel** (francia) [1874]; a C-atom tetraéderezes
- van't Hoff (1901 Nobel-díj)

Photo courtesy University College Library, Manuscripts & Rare Books, copyright University College London.

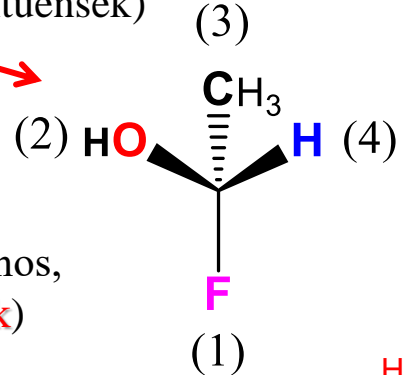
R.S.Cahn, C.K.Ingold és V.Prelog (1966)

kérdés: hogyan különböztetjük meg „papíron” az enantiomereket?

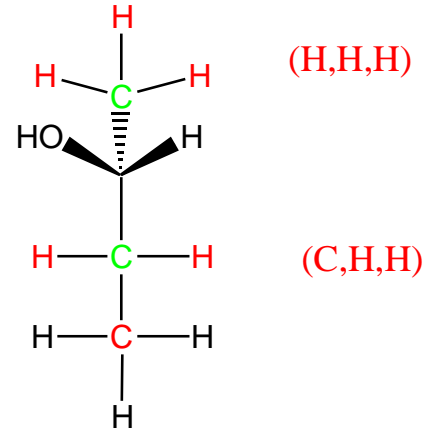
válasz:

1) a sztereocentrumhoz közvetlenül kapcsolódó atomok (szubsztituensek) rangsorának felállítása:

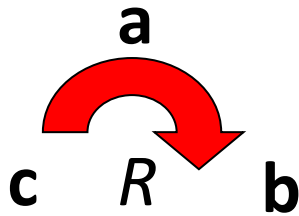
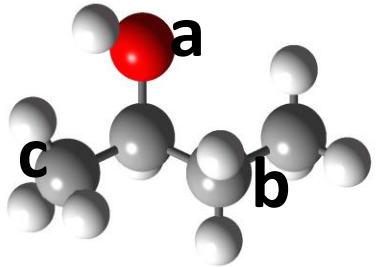
az atomok **rangja** az **atomszámmal nő** ($H < C < N < O < F < Cl < \dots$)

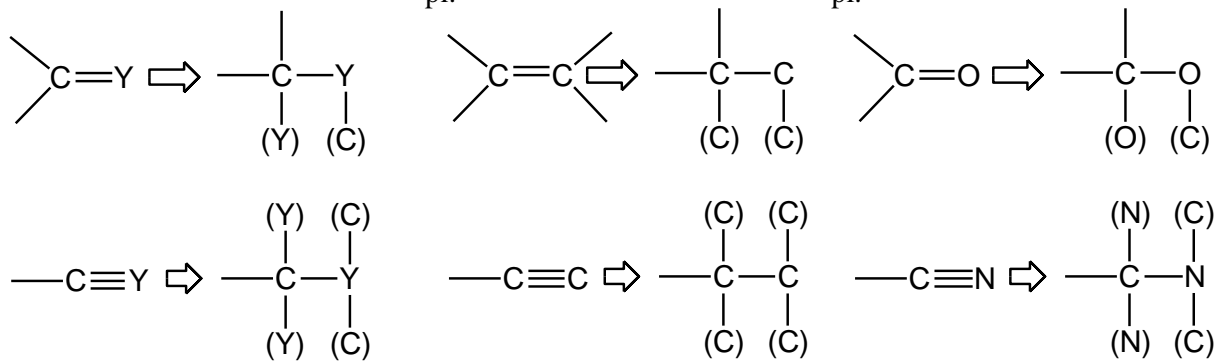
2) ha két szubsztituens királis szénhez kapcsolódó atomtípus azonos, akkor a konektivitás mentén az első különbséget keressük (**szférák**)

3) R vagy S meghatározása: úgy nézzük a királis szent hogy a legkisebb rangú szubsztituenst (az **a, b, c,d** sorból) „ne lássuk” (a **d-t**): ha a rang az óramutató járása szerint növekszik, akkor **R (Rectus)**, amúgy **S (Sinister)**

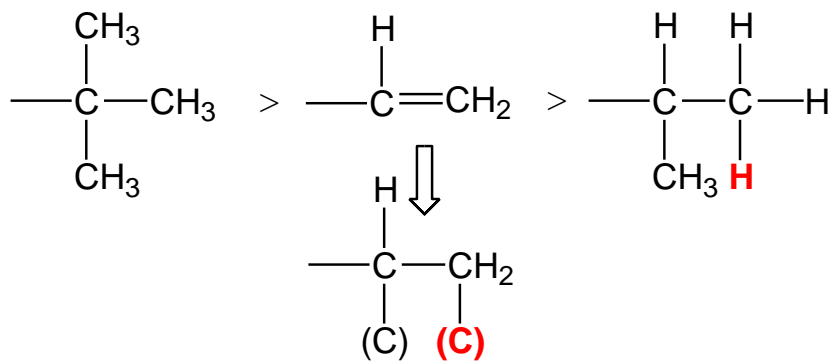
4) A többszörös kötés esetén
duplikálás, triplikálás

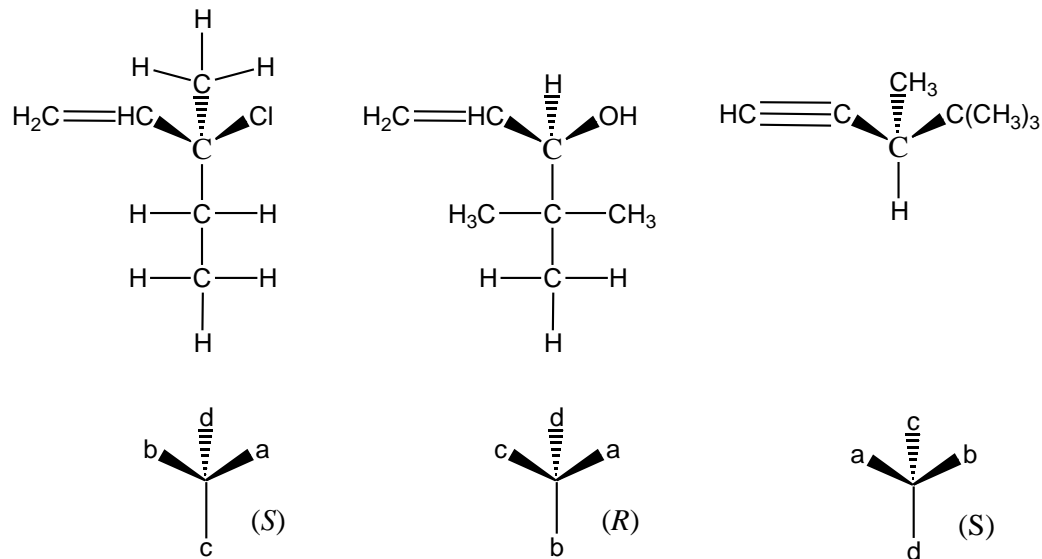
megjegyzés: prioritás sorrendek

- Cl > -SH > -OH > -H
- CH₂Br > -CH₂Cl > -CH₂OH > -CH₃
- OH > -CHO > -CH₃ > -H

a ( ) atomok "meztelen" atomok, azaz nincs "folytatás"

példák:

kérdés: miben **különböznek** és miben **hasonlóak** az enantiomerek fizikai valóságukban?

válasz: enantiomer molekuláknak azonos az olvadás és forráspontjuk, a törésmutatójuk, az oldhatóságuk az IR- és NMR-spektrumuk.

példa:

fizikai tulajd.	(<i>R</i>)-bután-2-ol	(<i>S</i>)-bután-2-ol
fp (1atm)(°C)	99,5	99,5
sűrűség (g/mL)(20°C)	0,808	0,808
törésmutató (20°C)	1,397	1,397

kérdés: Tehát minden tulajdonságuk azonos?

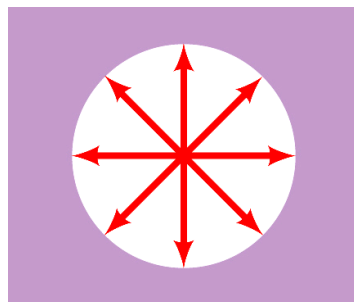
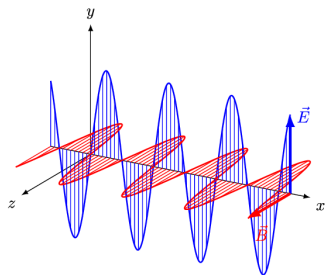
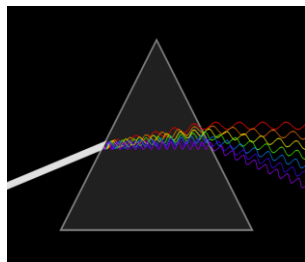
válasz: Különbség akkor mutatkozik, mikor az enantiomerek **királis anyaggal** vagy **behatással** (pl. fény) kerül kölcsönhatásba.

példa:

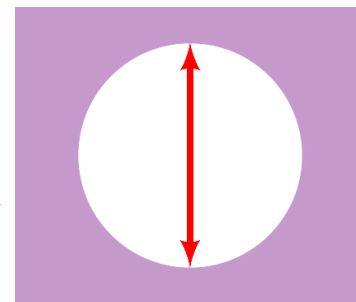
- **királis oldószerben** másként oldódnak
- **királis molekulákkal** másként reagálnak
- **polarizált fényel** másként lépnek kölcsönhatásba

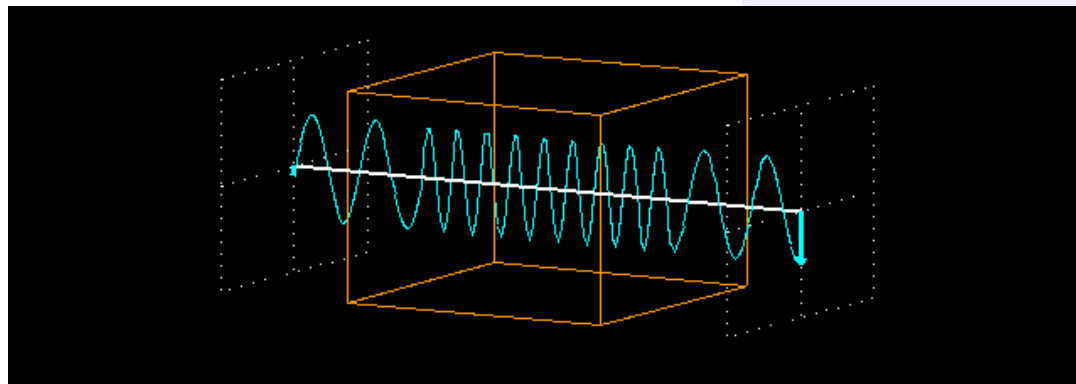
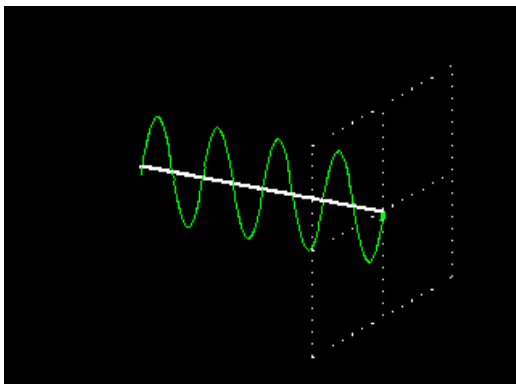
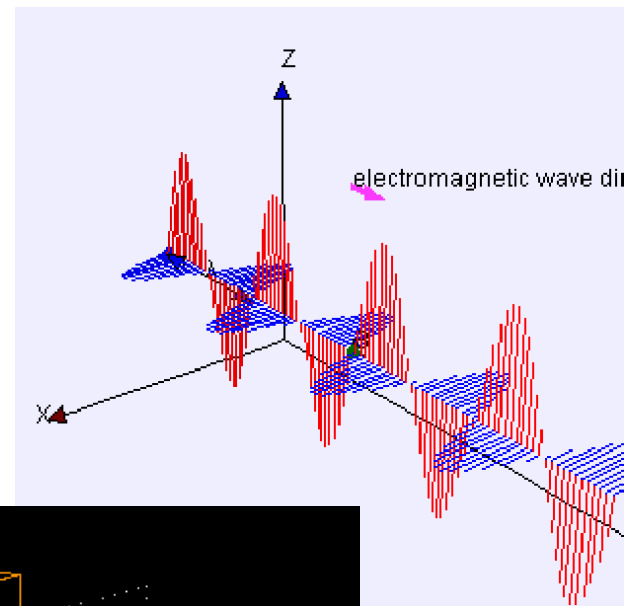
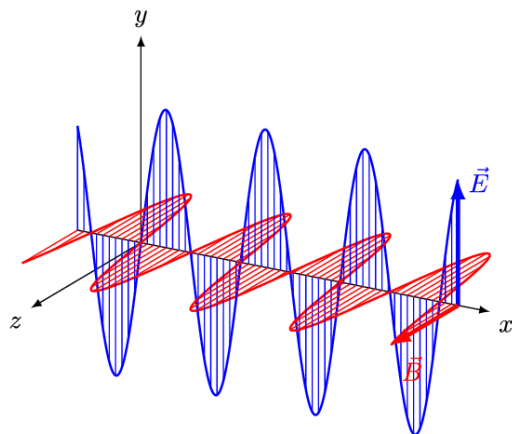
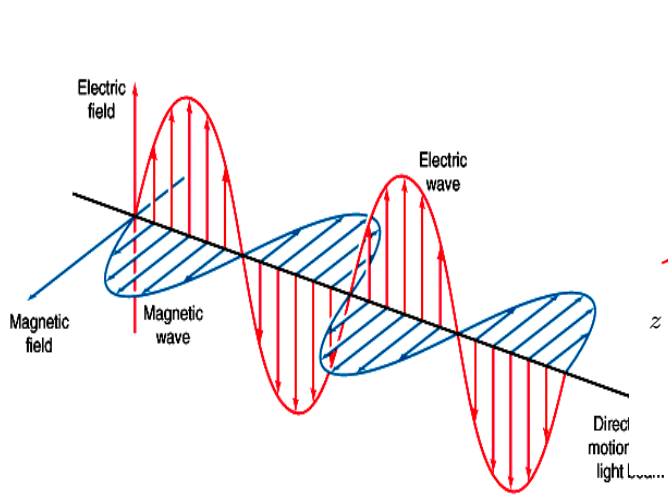
(az egyik enantiomer annyit forgatja balra, mint a másik jobbra a síkban polarizált fényt.)

megjegyzés: Mind a polarizált mind a polarizálatlan fényben az **elektromos és mágneses transzverzális hullámok** síkja egymásra merőleges. (Polarizálatlan fény esetén minden lehetséges síkban történik rezgés.)

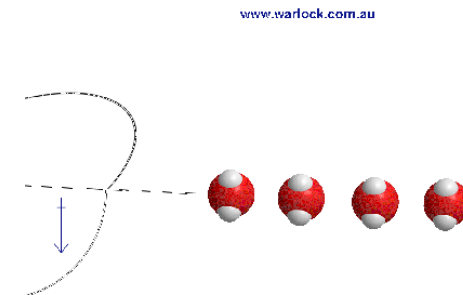
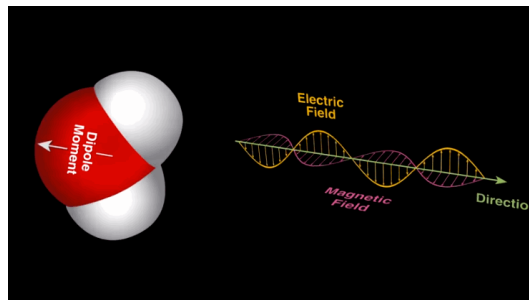
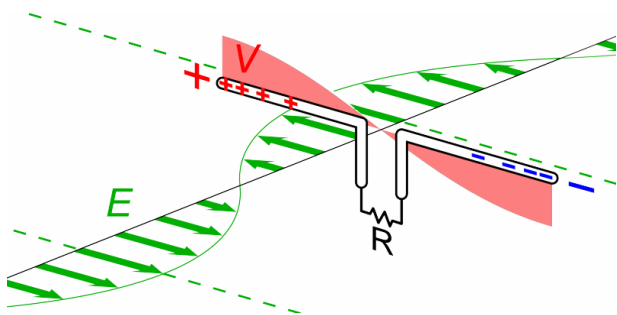

síkban polarizált fény
elektromos mezőjének
síkja

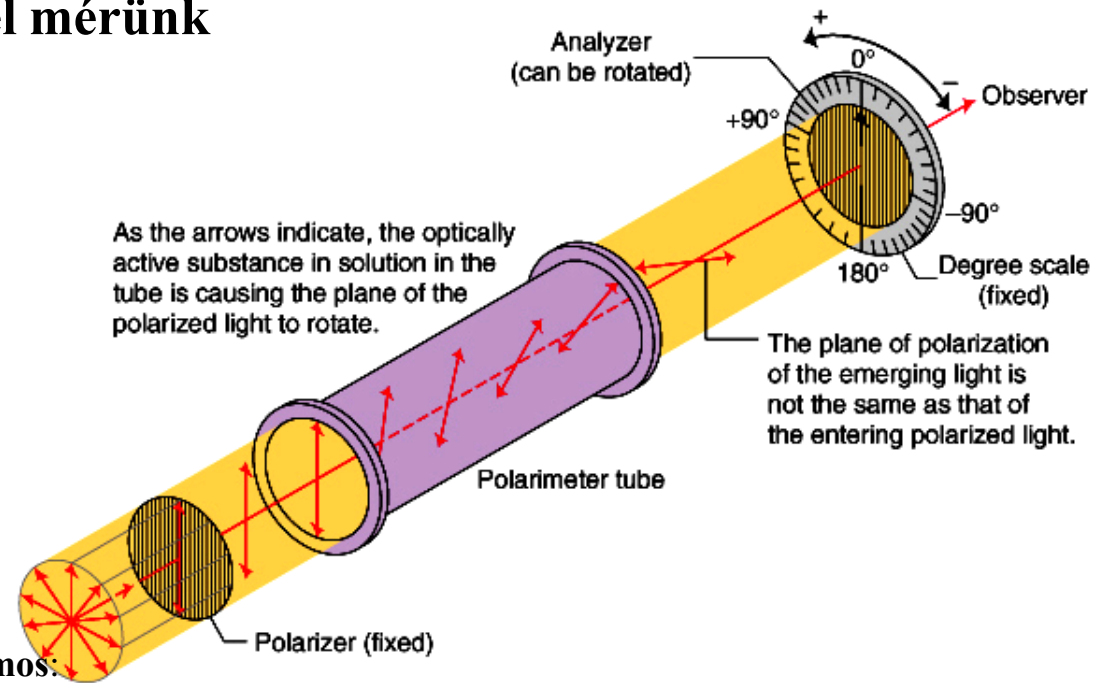

microwaves

memo: Forгатást polariméterrel mérünk

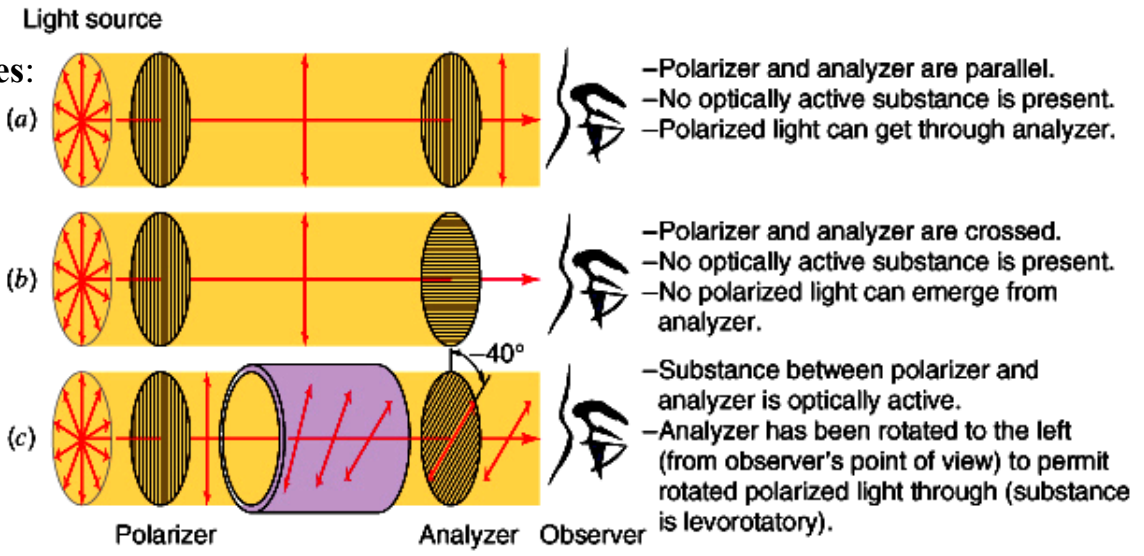

memo:

a) polarizátor és anilizátor **párhuzamos**:
síkban poláris fényt látunk

b) polarizátor és anilizátor **merőleges**:
nem látunk fényt

c) polarizátor által előállított síkban polarizált fényt a királis közeg 40° -kal ($\alpha=40^\circ$) elforgatja, amit az **anilizátor** helyes **beállításával** mérünk.

memo:

- a jobbra forgatás (óramutatóval azonos irány)
- az a (+) [*dexter*]
- a balra forgatás (óramutatóval ellentétes irány)
- az a (-) [*laevus*]

kérdés: mitől függ egy anyag forgatása α ?

(Bruckner I/1 335)

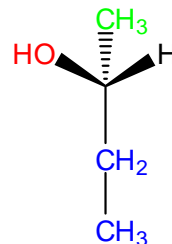
válasz: arányos - az oldat koncentrációjával (c) {g/mL},

- a rétegvastagsággal (l) {dm}

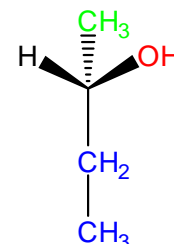
- és a fajlagos forgatóképességgel $[\alpha]$, adott T és λ mellett

példa: $[\alpha]_D^{25} = +3.12^\circ$ (az a Na-lámpa D vonalán [$\lambda=589.6$ nm], 25°C -on, egy 1.00 g/mL koncentrációjú oldat egy 10 cm-es küvettában éppen pozitív irányba 3,12 fokot forgat.)

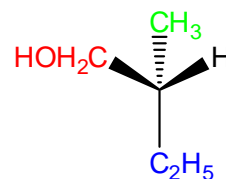
memo: van amikor a névbe beírjuk az empirikus forgatási irányt, van amikor nem.

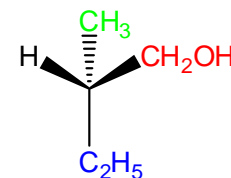
(*R*)-(-)-bután-2-ol
 $[\alpha]_D^{25} = -13,52^\circ$

(*S*)-(+)-bután-2-ol
 $[\alpha]_D^{25} = +13,52^\circ$

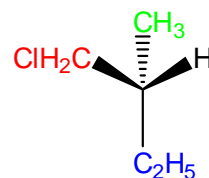

(*R*)-(+)-2-metilbután-1-ol
 $[\alpha]_D^{25} = +5,756^\circ$

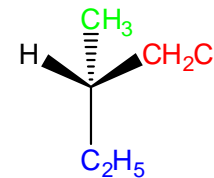

(*S*)-(-)-2-metilbután-1-ol
 $[\alpha]_D^{25} = -5,756^\circ$

memo: vegyük észre hogy az (*R*) és (*S*) abszolút konfiguráció és a pozitív vagy negatív forgatás egymástól **teljesen független!!**

(*R*)-(-)-1-klór-2-metilbután
 $[\alpha]_D^{25} = -1,64^\circ$

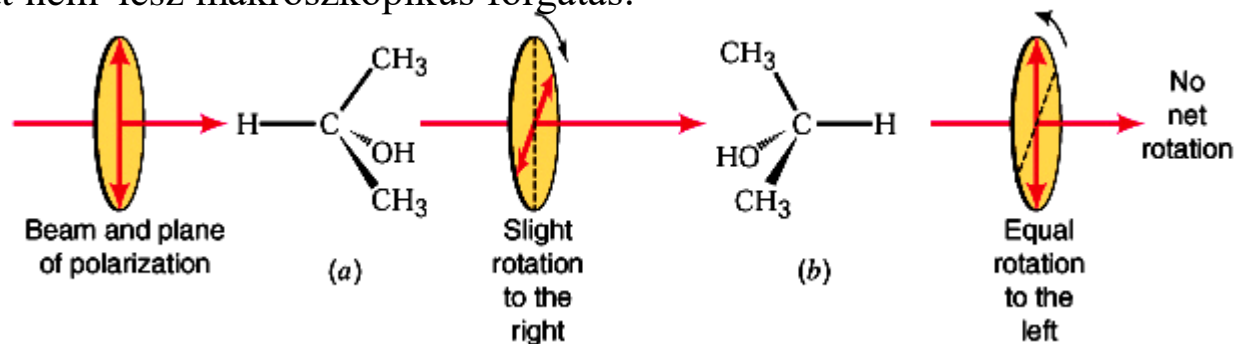

(*S*)-(+)-1-klór-2-metilbután
 $[\alpha]_D^{25} = +1,64^\circ$

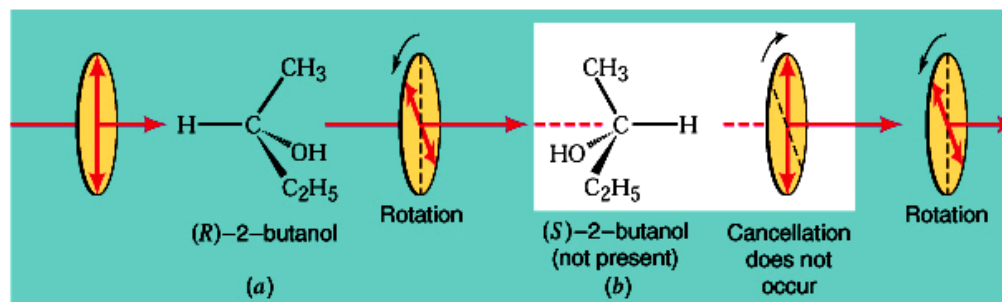
kérdés: mi az optikai aktivitás molekuláris eredete?

válasz: mind a királis mind az akirális molekulák **kölcsönhatásba kerülnek** a síkban **polarizált fényel**.

A) ha a molekula **akirális**, akkor az egymással egyébként azonos **tükröképi párok kompenzációja** miatt nem lesz makroszkópikus forgatás:

B) ha a molekula **királis** (és csak az egyik enantimer van jelen) akkor **nincs belső kompenzáció** és **lesz** makroszkópikus forgatás:

C) ha a molekula királis, s mindkét eleme az enantimerpárnak jelen van (**racemát**), akkor a tükröképi párok kompenzációja miatt **nem lesz** makroszkópikus forgatás:

memo: a racemátokat a ($\pm$) szimbólummal látjuk el:
pl: ($\pm$)-2-bután-1-ol

kérdés: mi az hogy enantiomer arány?

válasz: ha egyetlen enantiomer van jelen akkor a királis anyag optikailag tiszta.
Ekkor az enantiomer arány 100%.

pl. az (*S*)-(+)-bután-2-ol esetében ($[\alpha]_D^{25} = +13.52^\circ$) a forgatás $+13.52^\circ$

kérdés: mi lesz az enantiomer arány értéke, ha az anyag csak részben tiszta optikailag?

válasz: ha teljes a racemizáció akkor a forgatás 0° .

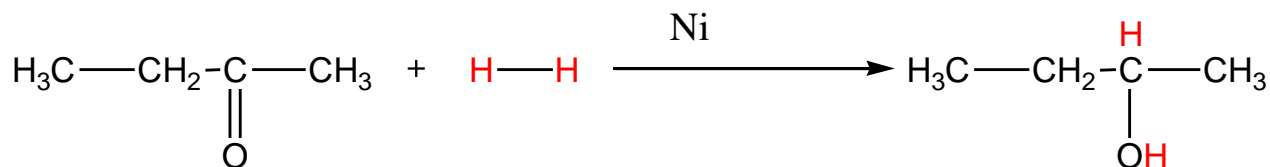
Ha tehát egy 0° és $+13.52^\circ$ közé eső forgatást mérünk, akkor tudjuk, hogy a racém elegy több (*S*)-(+)-bután-2-olt tartalmaz, mint (*R*)-(-)-bután-2-ol-t.

kérdés: hogy lehet az enantiomer arányt meghatározni a forgatásból?

válasz: enantiomer arány (%) = mért forgatás / $[\alpha]_D^{25}$

pl. enantiomer arány (%) = $+6.76^\circ / +13.52^\circ = 50\%$

memo: Egy királis molekulát ha nem enantioszelektív módon állítunk elő, akkor racémátot kapunk:

bután-2-on
akirális keton

hidrogén-
molekula

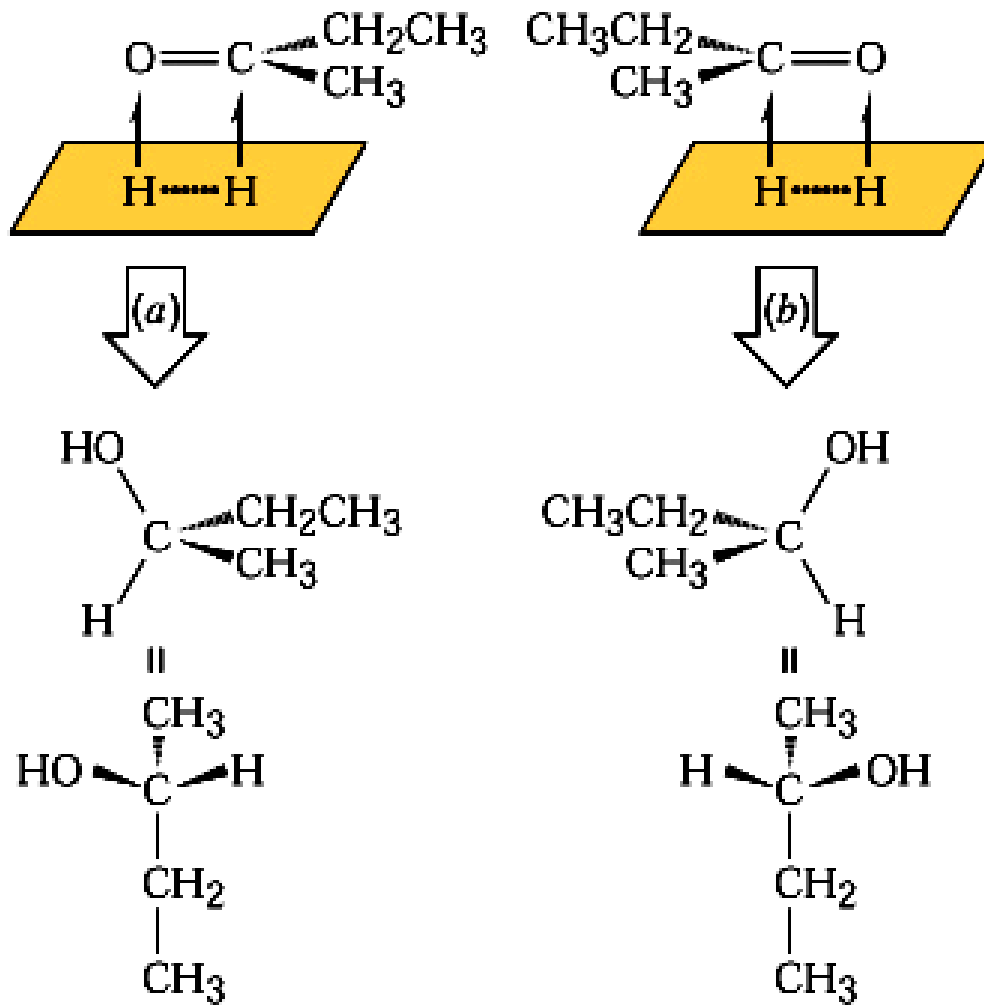
(±)-bután-2-ol
királis alkohol
racemátja

a redukció során az enantiomerek 1:1 arányú keverékét kapjuk.

kérdés: mi az enantioszelektív szintézis?

válasz: amikor az egyik enantiomer túlsúlyban keletkezik a reakció során.

példa: A hagyományos Ni-katalízis során mindkét enantiomer egyforma valószínűséggel keletkezik, hiszen a karbonil mindkét orientációja egyformán valószínű:

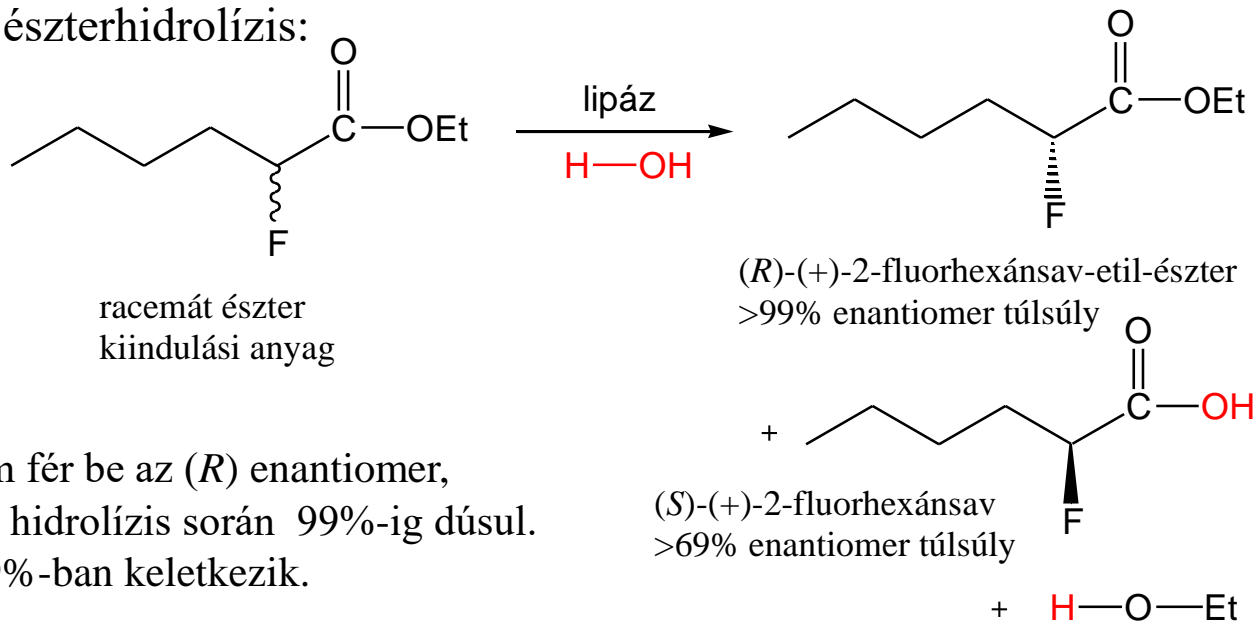
(R)-(-)-(2)-Butanol

(S)-(+)-(2)-Butanol

kérdés: hogyan lehet elérni hogy egy reakció enantioszelektív legyen?

válasz: királis reagens, oldószer, katalizátor vagy enzim kell!

példa: lipáz enzimmel történő észterhidrolízis:

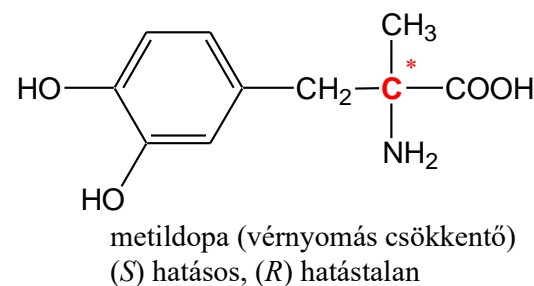
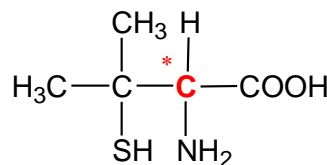
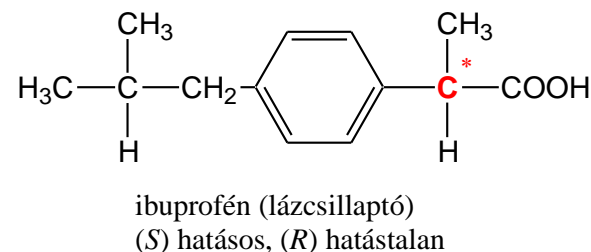
magyarázat:

- a lipáz aktív zsebébe nem fér be az (*R*) enantiomer, ezért az visszamarad és a hidrolízis során 99%-ig dúsul.
- továbbá az (*S*)-(-)-sav 69%-ban keletkezik.

kérdés: egy királis gyógyszer mindkét enantiomerje ugyanolyan hatást fejt ki?

válasz: gyakran csak az egyik enantiomer a hatásos

példa:

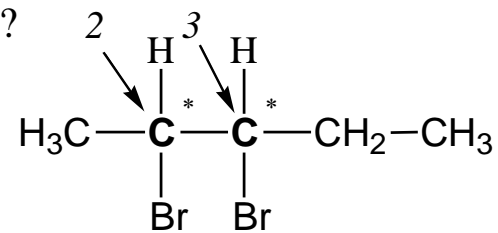

kérdés: mi a helyzet ha a molekula egynél több kiralitáscentrumot tartalmaz?

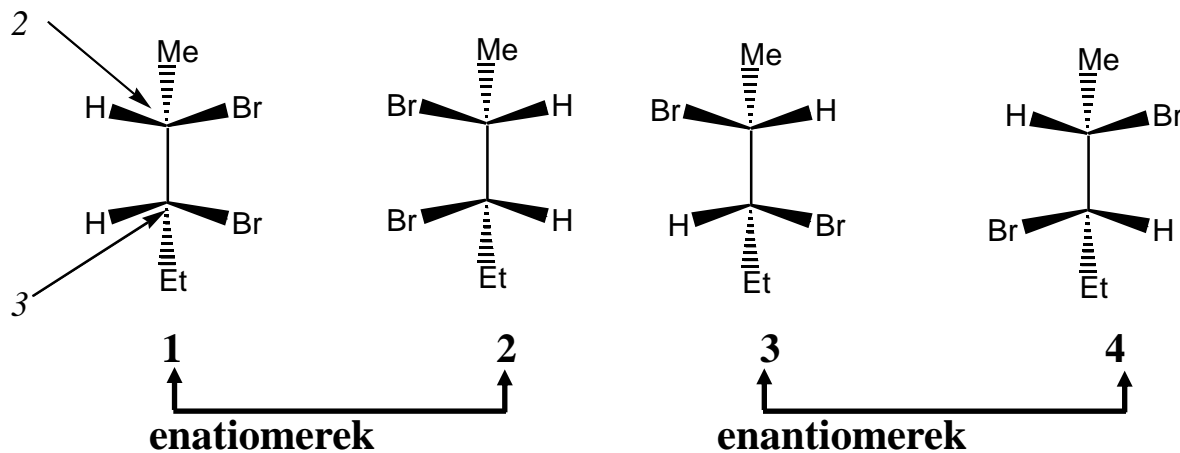
válasz: elvileg n kiralitáscentrum 2^n sztereoizomert eredményez

memo: tekintsük az $n=2$ esetet

kérdés: melyik lesz ez a négy (2^2) sztereoizomer?

válasz: az alábbi négy szerkezet, amely közül

(egymással nem hozhatók fedésbe egymás tükörképi párjai)

(egymással nem hozhatók fedésbe egymás tükörképi párjai)

kérdés: milyen viszonyban vannak ezek a sztereoizomerek egymással?

válasz:

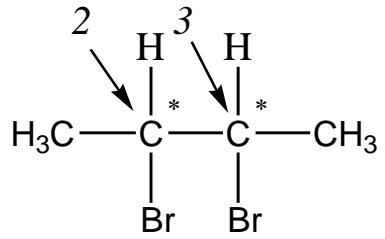
- 1 és 2 egymás tükörképi párja: azaz enantiomerek
- 3 és 4 egymás tükörképi párja: azaz enantiomerek
- 1 és 3 vagy 2 és 4 nem tükörképi párok, de sztereoizomerek: azaz diasztereomerek:

	1	2	3	4
1	azonos	enantiomer	dia (C2 epi)	dia (C3 epi)
2		azonos	dia (C3 epi)	dia (C2 epi)
3			azonos	enantiomer
4				azonos

memo: Az 1-es és 3-as molekulák C3-as szénatomjainak konfigurációja azonos, míg a C2-szénatomot konfigurációja különböző: ezért ez a diasztereomer pár egymás C3-epimere.

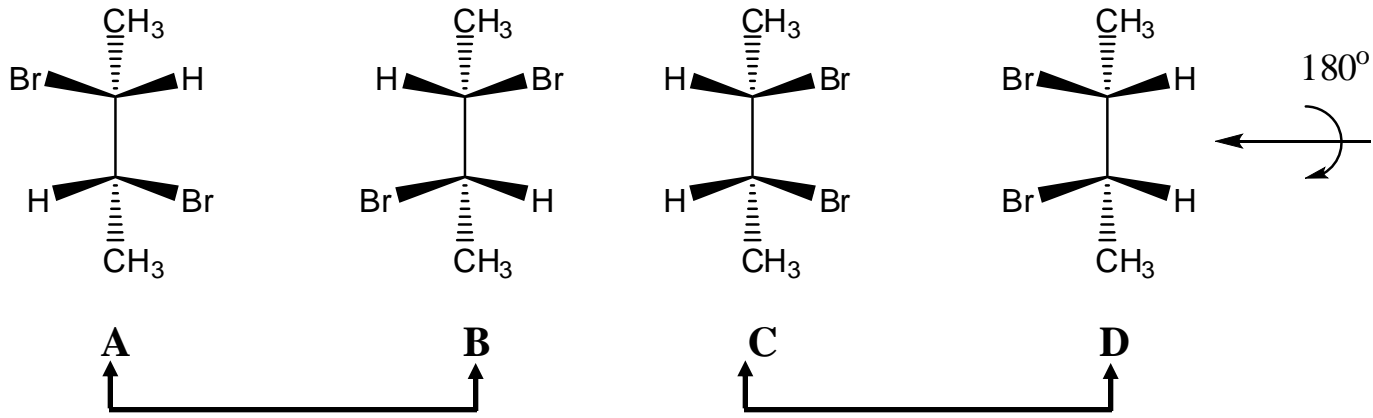
memo: A diasztereomer molekulák olvadás- és forráspontja eltérő, a törésmutatójuk különböző, az oldhatóságuk az IR- és NMR-spektrumuk más és más.
A két molekula **különböző** tulajdonságokkal rendelkezik.

kérdés: mi a helyzet ha van két királiscentrum, de a királis szénatomok szubsztituensei páronként azonosak? Pl: 2,3-dibrómbután?

2,3-dibrómbután

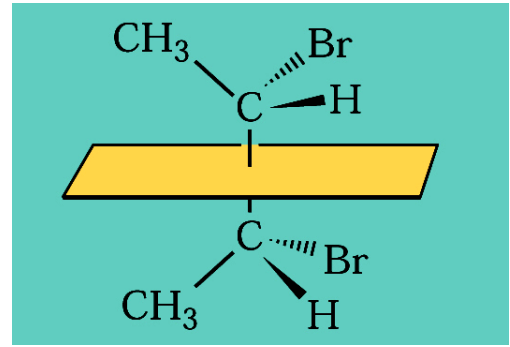
válasz: az alábbi négy szerkezet írható fel, amely közül

enantiomerek
*(egymással nem hozhatók fedésbe
 egymás tükörképi párjai)*

mezo-alak
*(egymással fedésbe hozható szerkezetek
 nem királis molekula)*

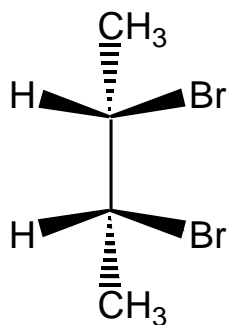
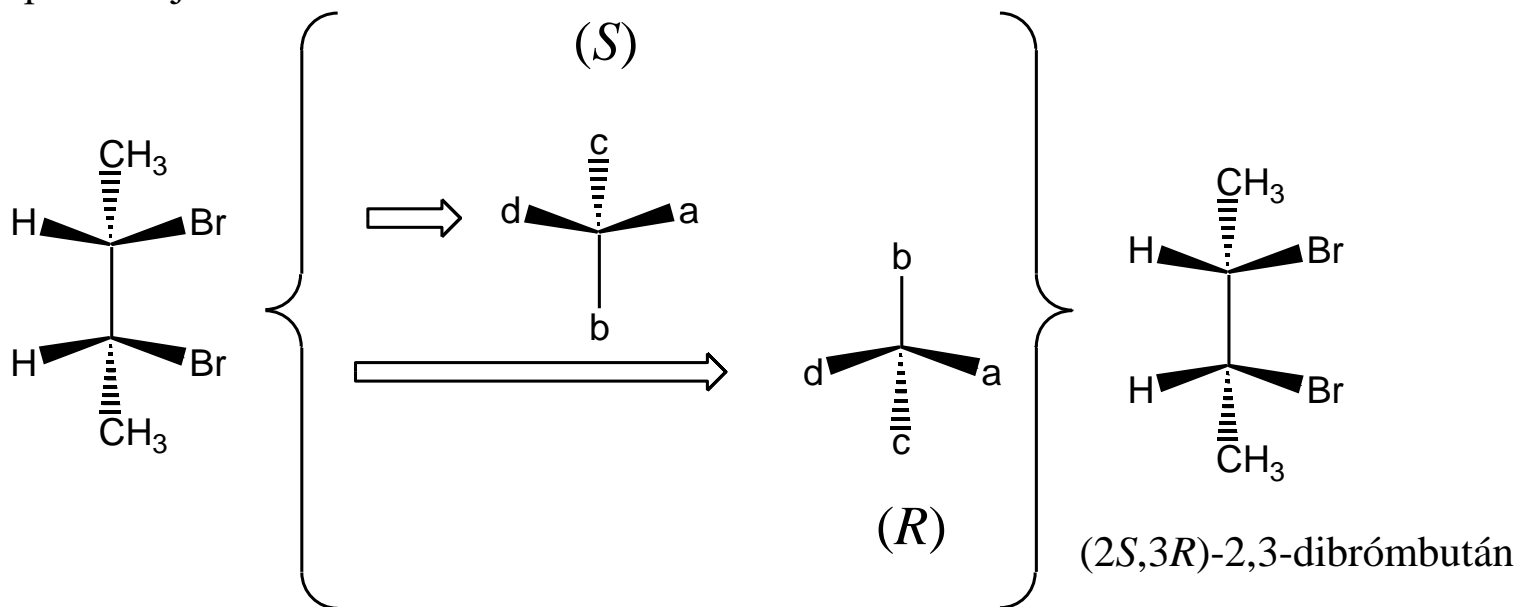
- memo:**
- A és B egymás tükörképi párja
  - C-t 180°-ot helyesen elforgatva D kapjuk.
  - D-t 180°-ot helyesen elforgatva C kapjuk.

memo: a mezo szerkezetű anyag
 (C amely azonos D-vel)
optikailag inaktív: intramolekuláris kompenzáció miatt nem forgat

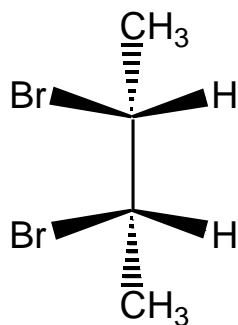
kérdés: hogyan adjuk meg a több sztereocentrummal rendelkező molekulák abszolút konfigurációját?

válasz: úgy mint ha csak egyetlen királis szén volna, mindegyiket egymástól függetlenül külön-külön specifikáljuk:

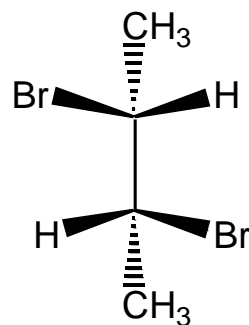
A

(*S,R*)

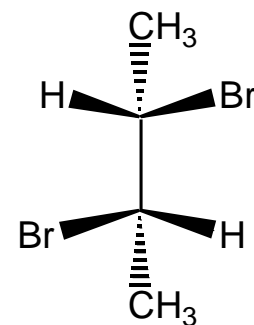
B

(*R,S*)

C

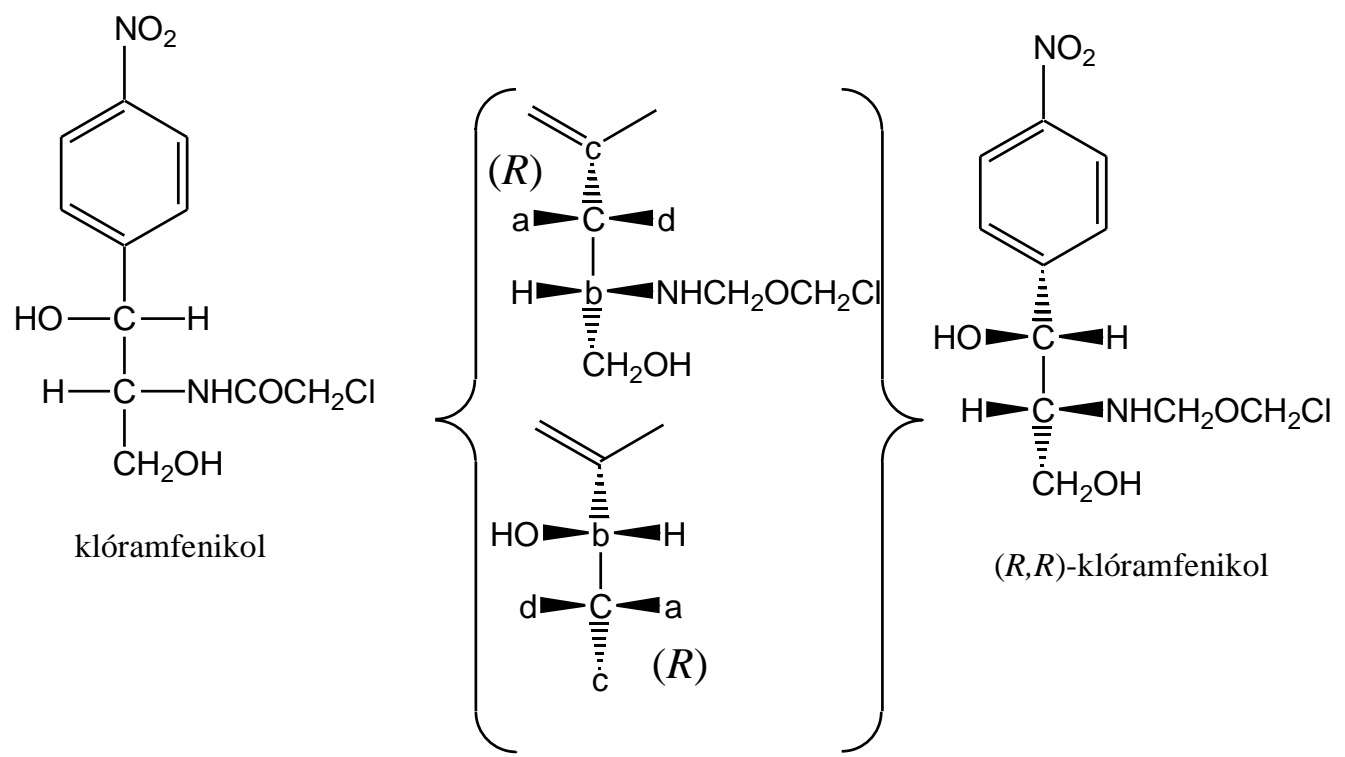
(*R,R*)

D

(*S,S*)

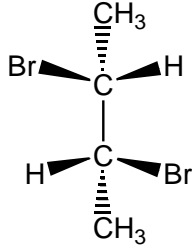
memo: a klóramfenikol (antibiotikum [*Streptomyces venezuelae*]) volt az első természetes eredetű nitrobenzol-származék amelyet izoláltak. Rajzoljuk fel az *R,R* természetes sztereoizomert!

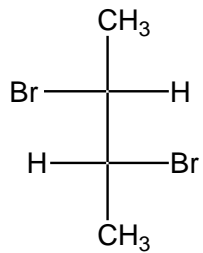
kérdés: hogyan tudjuk a kiralitáscentrumot körülvevő szubsztituensek térbeli elhelyezkedését következetesen síkbeli rajzokon visszaadni?

válasz: használjuk a Fischer-féle projekciót:

példa:

(*R,R*)-2,3-dibrómbután
3-dimenziós
ábrázolása

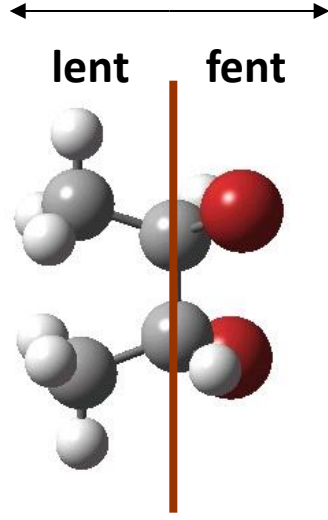
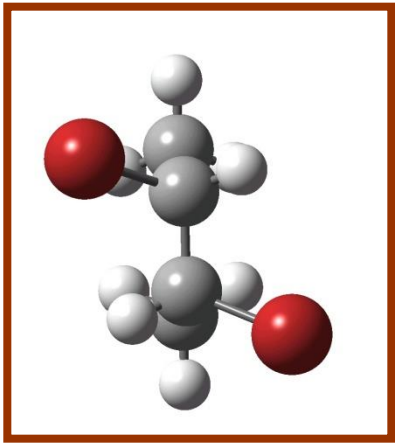
2,3-dibrómbután
Fischer-projekciós
ábrázolása

© Corbis

Emil Fischer

szabály: minden vízszintes vonal a papír síkjához képest felfelé, minden függőleges vonal a papír síkjához képest lefelé kötésirányt rögzít.

memo: a papír síkjához képest lefelé vannak a metilek, felfelé a bróm- és a hidrogénatom.

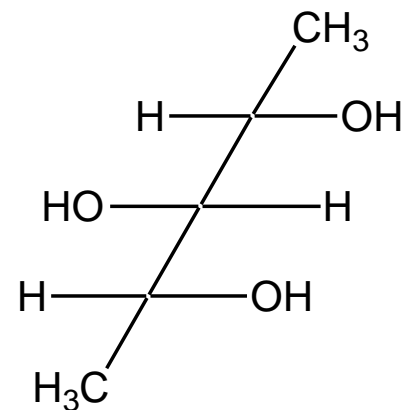
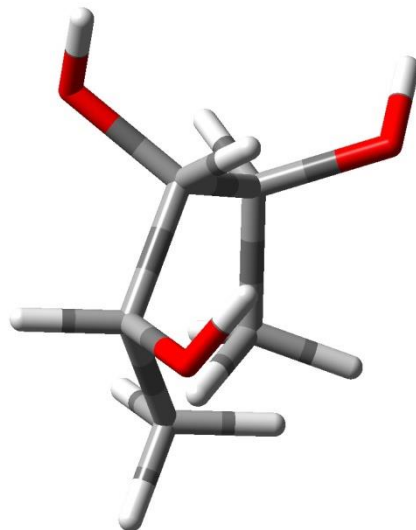
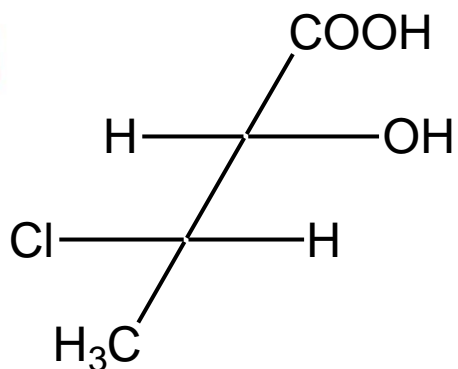
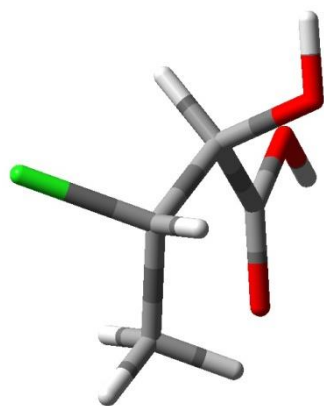
konvenció:

- a főláncot függőlegesen orientáljuk,
- az összes szubsztituenst fedő (szin-parallel) állásúnak rajzoljuk:

következmény:

- a függőleges kötések a papírsík mögé vetítődnek,
- a vízszintes kötések a papírsík elé.

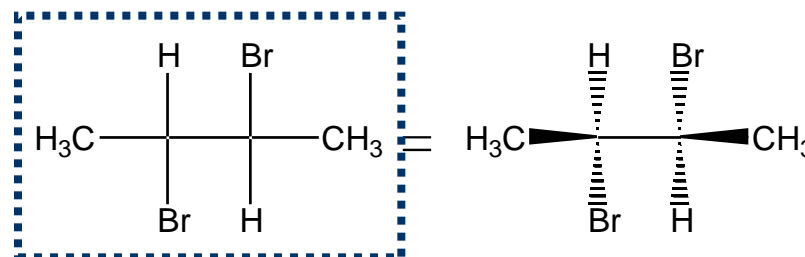
Bruckner I-1 364

memo: A Fischer-féle konvenció értelmében a sík „irányai” hordozzák a molekula térbeliségének információját.

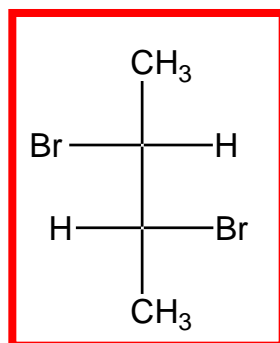
kérdés: mit lehet csinálni és mit nem egy Fischer-féle projekciós képlettel anélkül, hogy a konfigurációt megváltoztatnánk?

válasz:

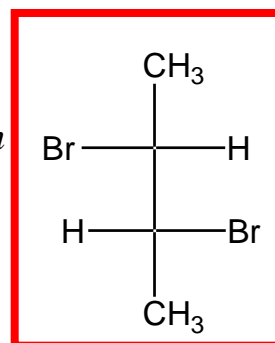
90° forgatás

a papír síkjában

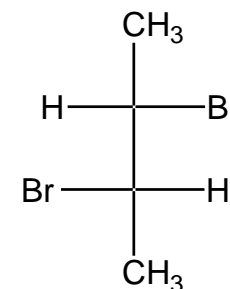
A-val azonos szerkezet

180° forgatás a papír síkjában

A (*R,R*)

180° forgatás a papír síkjára merőleges síkban (tükrözés)

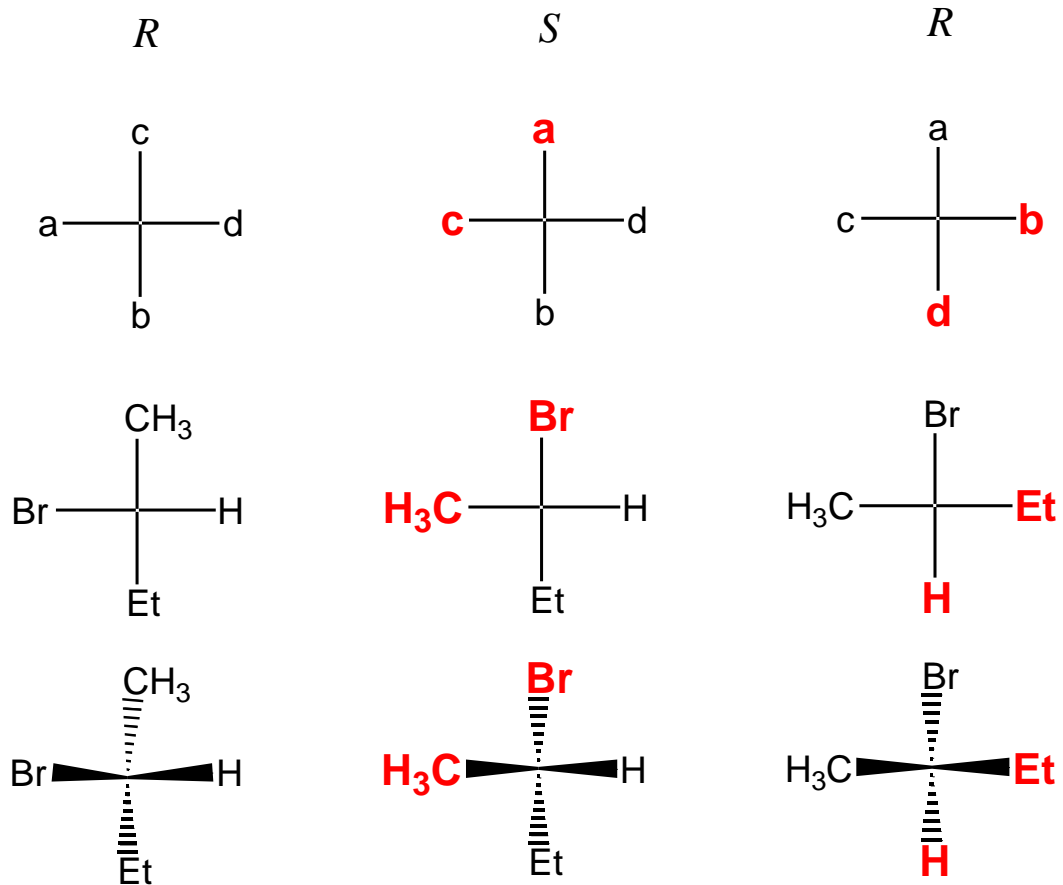
A-val **nem azonos szerkezet **A** enantiomerje (*S,S*)**

kérdés: szabad-e a szubsztituenseket felcserélni, ha a konfigurációt meg kívánjuk őrizni?

válasz: igen, a projekciós képen **páros számú cserét** végre szabad hajtani páratlan számút nem!

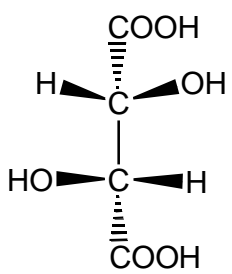
példa:

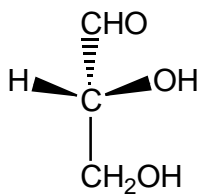
kérdés: mi a relatív konfiguráció?

válasz: 1951 előtt csak relatív (egymáshoz viszonyított) konfigurációk voltak ismertek, J.M.Bijvoet volt az első aki a röntgendiffrakció segítségével először megállapította a (+)-borkősav tényleges térszerkezetét,

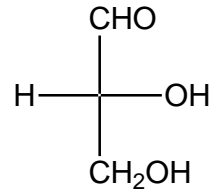
korábban csak egy optikailag aktív alapvegyülethez (pl. glicerinalehid) viszonyított konfigurációról lehetett beszélni

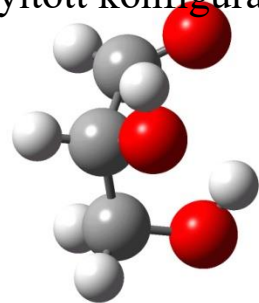
(+)-borkősav

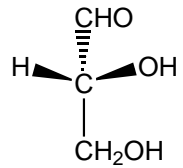
D-(+)-glicerinalehid

R abszolút

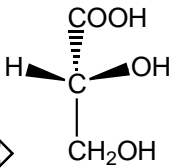
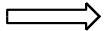

eljárás: genetikus kapcsolat keresése, avagy hogyan csinálnánk meg a szóbanforgó molekulát a glicerinalehidből úgy hogy az eredeti konfigurációt megőrizzük:

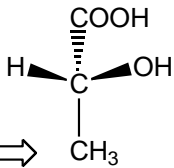
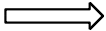
D-(+)-glicerinalehid

R abszolút
D relatív

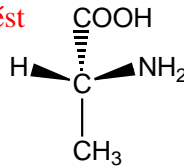
2,3-dihidroxi-propionsav

R abszolút
D relatív

D-(-)-tejsav

R abszolút
D relatív

D-(-)-alanin

R abszolút
D relatív

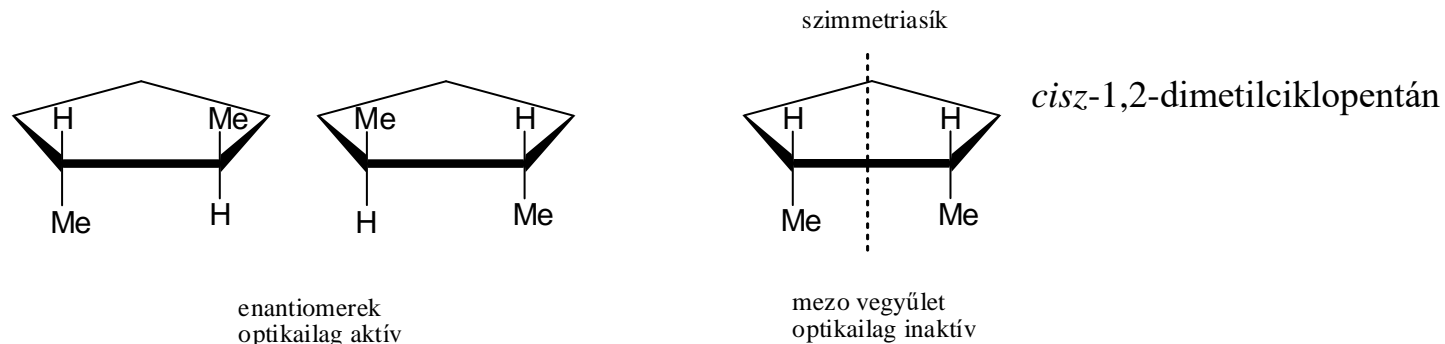
nem megengedett lépés mert a C-O kötést el kellene szakítani

megjegyzés: a D-glicerinalehidből két szubsztituens kémiai átalakításával (de a konfiguráció megőrzésével kapjuk a D-tejsavat.) Ugyanakkor amíg a D-glicerinalehid forgatása pozitív (jobbra forgat), addig a belőle származtatott D-tejsav forgatása negatív (balra forgat). **Ilyen az élet!**

memo: A D-tejsavból egy -OH, -NH₂ cserével kapjuk a D-alanint.

kérdés: mi a helyzet ha a két vagy több kiralitáscentrum gyűrűbe van zárva?

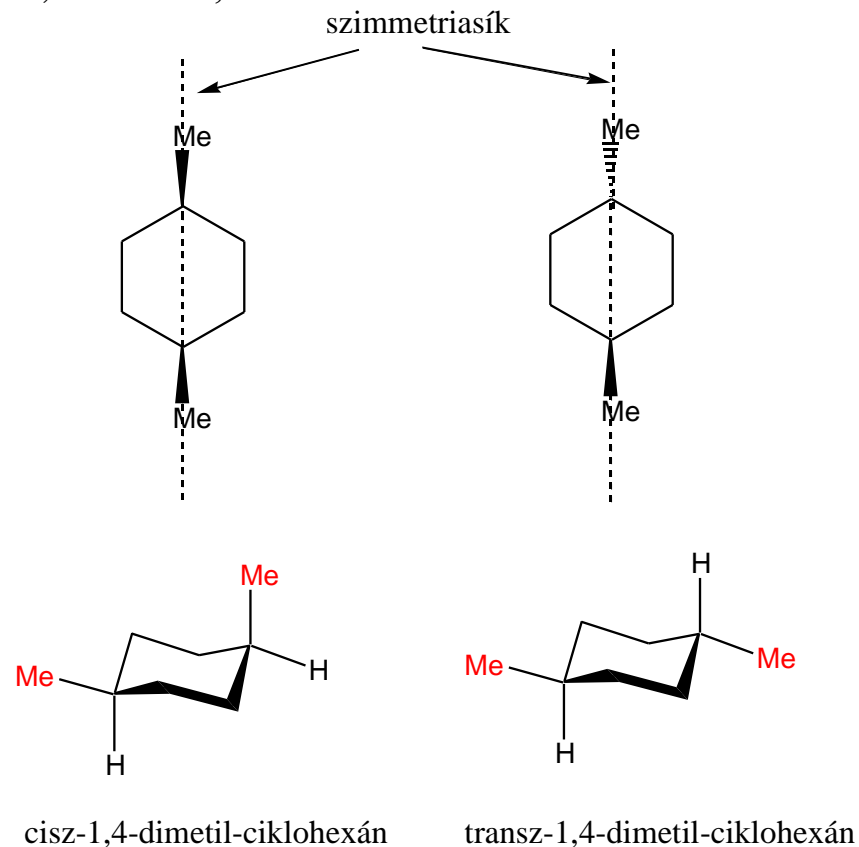
válasz: ciklopentán származékok esetén, a gyűrű kvázi síkalkata miatt a helyzet a következő:

kérdés: mi a helyzet ha a két kiralitáscentrum egy hattagú **gyűrűbe van zárva**?

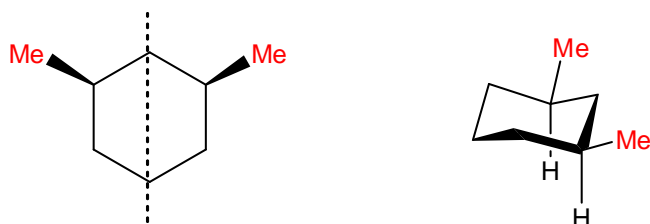
válasz: a ciklohexán esetében külön fejezetek az 1,4- az 1,3- és az 1,2- diszubsztituált származékok helyzete:

az **1,4-dimetilciklohexán**:

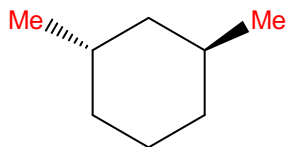
memo: nincs négy különböző szubsztituenst tartalmazó szén, nincs sztereocentrum, nincs optikailag aktív forma, tehát **akirális**.

a **cisz-1,3-dimetilciklohexán**:

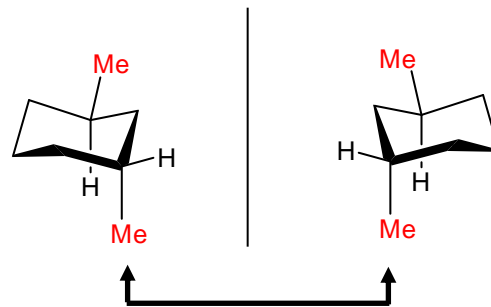

rendelkezik szimmetriasíkkal
ezért **akirális**

a **transz-1,3-dimetilciklohexán**:

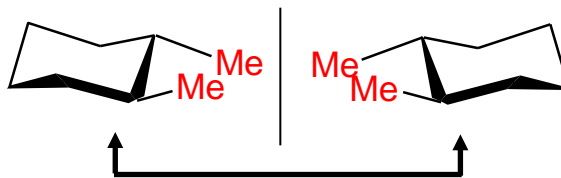

nincs szimmetriasík
ezért **királis**,
az enantiomerpár létezik

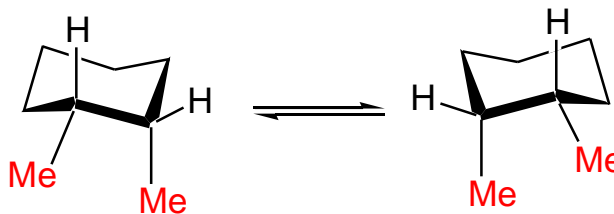
tehát: elvileg két kiralitáscentruma van ezért 4 sztereoizomert várunk:
de: - **cisz** esetben akirális, tehát itt csupán **egyetlen** szerkezet van
- **transz** esetben létezik az enantiomerpár, azaz **két** szerkezet van
összesen tehát **3 sztereoizomer** létezik

a **transz-1,2-dimetilciklohexán**:

transz-1,2-dimetil-ciklohexán
enantiomerpárja

a **cisz-1,2-dimetilciklohexán**

cisz-1,2-dimetil-ciklohexán
konformációs sztereoizomerek
amelyek egymásba alakulnak

memo: példa a konformációs sztereoizoméria jelenségére!

memo: a diasztereomerek számos fizikai és kémiai paramétere különbözik, így azok szétválasztása elvileg egyszerű

kérdés: hogyan lehet kísérleti úton enantiomereket szétválasztani?

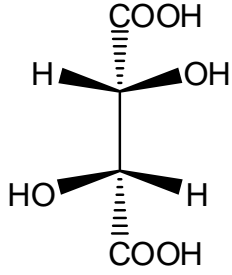
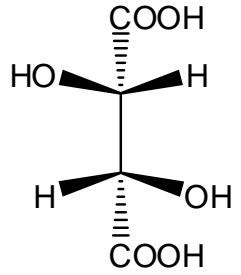
történelem: Louis Pasteur (1848) a (+)-borkősav és a (-)-borkősav **kristályait** nagyító alatt különbözőnek találta (a két kristály egymás fedésbe nem hozható tükörképi párja) szétválasztotta azokat nagyító alatt, majd feloldva külön-külön, ellentétes előjelű, de azonos nagyságú forgatást mért.

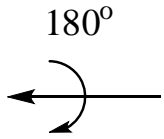
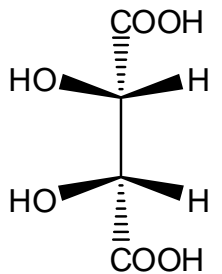
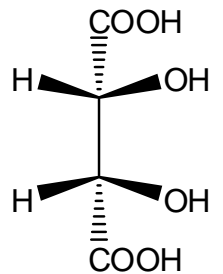
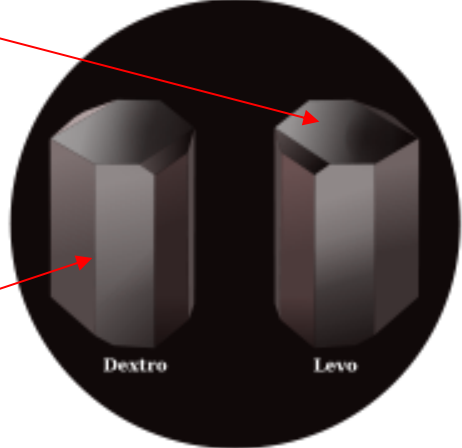
Library of Congress

Louis Pasteur (1822- 1895)

D-(S,S)-(-)-borkősav
levotartaric acid

L-(R,R)-(+)-borkősav
dextrotartaric acid

mezo-borkősav (opt. inaktív)

vízoldhatósága = 133 g/100ml (20°C)

memo: a borkősav (antioxidáns: E334) a borászat mellékterméke
(a szőlőben lévő természetes sav)

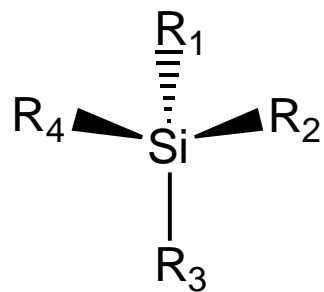
kérdés: hogyan lehet ezt akkor megtenni, ha az enantiomerek **nem kristályosodnak?**

válasz: rezorválással: az enantiomerpárból diasztereomerpárt csinálunk

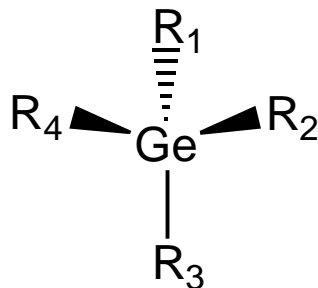
memo: lehet rezolválni királis szerves molekulákkal (királis HPLC), enzimekkel, stb.

kérdés: lehet-e a **szézen kívül** más atom is sztereocentrum?

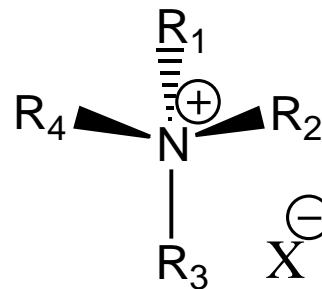
válasz: igen, minden atom amelyiknek **4 különböző** „liganduma” van:

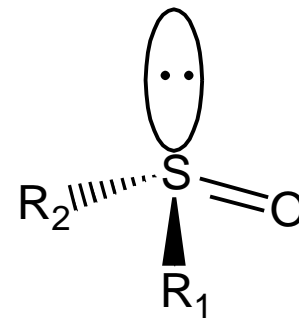
szilánok

germánok

ammóniumsók

szulfoxidok

kérdés: lehet-e királis egy molekula tetraéderes központi atom nélkül?

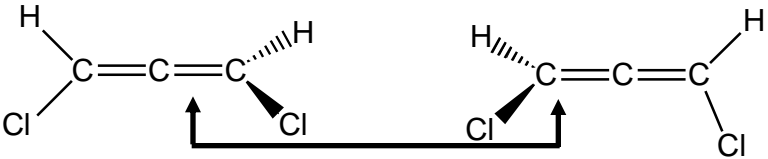
válasz: igen, ha van nem szuperponálható tükörképi párja:

kérdés: hány ilyen esetet különböztetünk meg?

válasz: a **pontkiralitás** mellett három eset közismert:

példák: - a **vonalkiralitás**

pl.allének
(kumulált kettőskötések, gátolt rotáció)

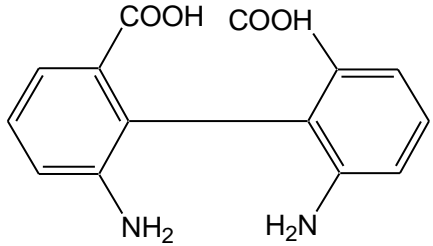

1,3-diklórpropa-1,2-dién

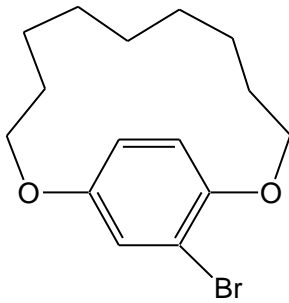
- az **anza kiralitás** (fellép az atropizoméria jelensége: szterikus okok miatt két rotamer nem tud egymásba alakulni)

-(CH₂)_n- n=9 nem tud átfordulni; enantiomerek

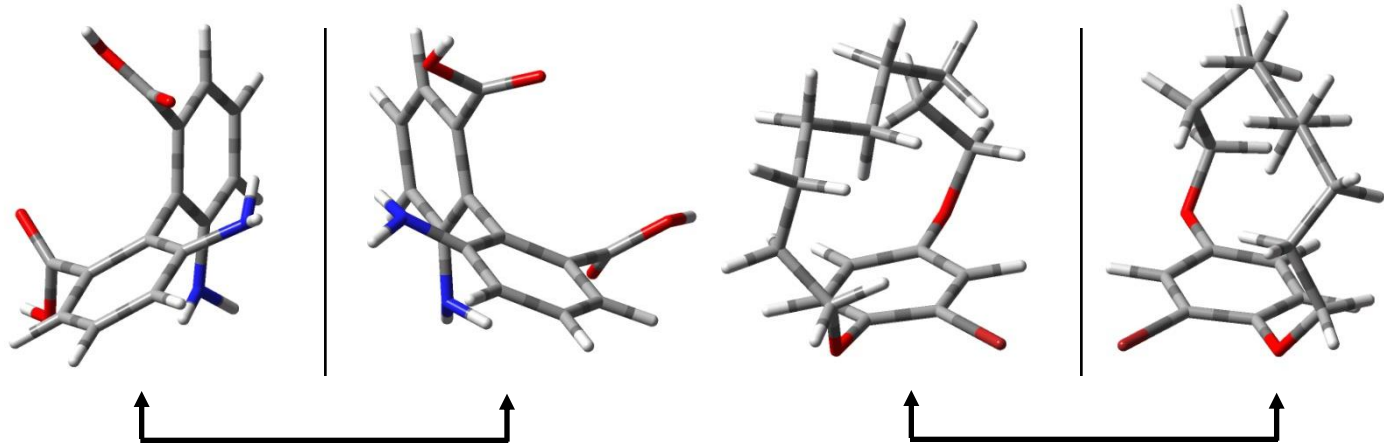
-(CH₂)_n- n=12 már át tud fordulni; azonosak

6,6'-diamino-bifenil-2,2'-dikarbonsav

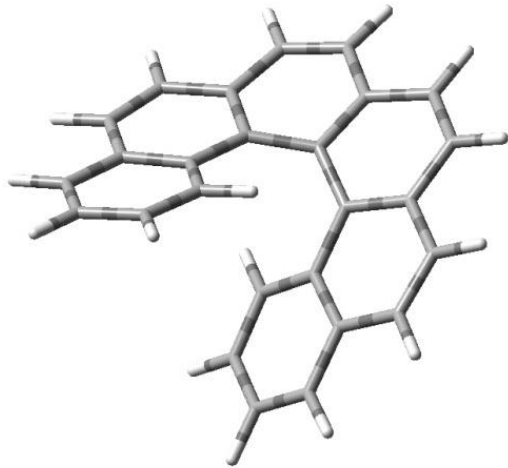
Br

- a **helikális kiralitás**

pl. hexahelicének

(sztérikus okok miatt pl. jobbmenetes)

jobbkezes lépcső, jobbkezes lovag

memo: *balkezes nem lehetett lovag, mert a balkezesség az ördögtől való dolog.*

izomerek besorolása:

Azonos összegképletű a két molekula?

Igen

Nem

Nem izomerek!

Különböznek egymástól?

Igen

Nem

Azonosak!

Rendre azonos típusú és sorrendű
kötések szerepelnek mindkettőben?

Igen

Nem

Konstitúciós izomerek!

Egymás tükörképi párjai?

Igen

Nem

Diasztereomerek!

Enantiomerek!